

heid. Dit zijn de beide klippen die de Sociologische Gids in de afgelopen tien jaar moest vermijden — en getracht heeft te vermijden. In dit nummer zijn enkele artikelen bijeengebracht, die een evaluatie beogen van tien jaar Sociologische Gids — en het is kenmerkend dat zij meer geworden zijn dan dat, nl. een waardering van tien jaar sociologie-beoefening in Nederland.

'Objectief binnen de grenzen van het mogelijke, wezenlijk belangrijk voor de sociale wetenschappen, verhelderend ten aanzien van de sociale realiteit'. Dit zijn de maatstaven die de oprichters van de Sociologische Gids hun tijdschrift in 1953 meegaven. In onze tijd veroudert er veel in tien jaar. Maar deze maatstaven zijn nog steeds voldoende de moeite waard om trouw aan te blijven, ook in de komende jaren.

C.E.V.

SOCIOLOGIE IN NEDERLAND

door P. J. BOUMAN

Toen de redactie van de *Sociologische Gids* bij een terugblik op het tienjarig bestaan van het blad, het plan opvatte om enige vertegenwoordigers van 'de oudere generatie' aan het woord te laten, was het vermoedelijk een voor haar uitgemaakte zaak dat van een duidelijk generatieverschil kon worden gesproken. Voor deze, empirisch niet geheel bewezen these, pleit dat de ouderen nooit het privilege genoten van een opleiding, zoals deze thans de jongeren ten deel valt. Ieder van ons heeft zijn eigen weg moeten zoeken, meestal met het voordeel op een met de sociologie verwant gebied de nodige vakkennis te hebben opgedaan.

De sociologie is sindsdien steeds meer een specialisme geworden. Men kan de concentratie op de 'zuivere' sociologie even goed aflezen uit de inhoudsopgave van de jaargangen van *Mens en Maatschappij* als uit de ledenlijsten van de Nederlandse Sociologische Vereniging. Nog duidelijker echter uit de *Sociologische Gids*, aangediend als een echt vakblad, vóór alles gewijd aan de empirische sociologie.

Ik geloof dat wij ons over deze ontwikkeling mogen verheugen. Er is in korte tijd veel bereikt. Men mag echter niet vergeten, dat er kon worden voortgebouwd op wat in die tijd van de introductie van de sociologie hier te lande tot stand werd gebracht. Degenen, die de eerste leerstoelen in de sociologie in Nederland bezetten, hebben zich heel wat moeite moeten getroosten om hun vak te 'verkopen' (men vergeve mij het amerikanisme). Zij moesten proberen het een universitaire status te geven en tegelijk aannemelijk maken, dat de sociologie

ook een algemeen-maatschappelijk dienende functie kon vervullen. Veel energie vergde ook de opbouw van de eerste interfaculteiten voor de sociale wetenschappen.

In welke mate wij terrein wonnen, kon onder andere blijken uit de overweldigende belangstelling, die de meeste vergaderingen van de Nederlandse Sociologische Vereniging trokken. Zij konden echter een groeiend ongeduld van vele jonge onderzoekers niet maskeren. Ook tegen *Mens en Maatschappij* nam de oppositie toe. Het bleek niet mogelijk verschillende plannen in één bedding te brengen. De oprichting van de *Sociologische Gids* gaf vooral aan hen armslag, die voor het goed recht van voortgezette specialisatie opkwamen. Overal werd gepleit voor een 'moderne' sociologie, sterk analytisch georiënteerd, empirisch, met voorliefde voor micro-sociologische modellen.

Heilzaam was dit alles, maar toch ook niet geheel zonder bedenkingen. Hoe kon het anders? De vernieuwingsbeweging kende haar overdrijving; een tekort aan goede toon meermalen. Is het nodig daarbij stil te staan? Ik meen van niet. Wat steeds mijn belangstelling had, was het rijpingsproces dat zich binnen de *Sociologische Gids* voltrok. De artikelen werden gevarieerder. Vergis ik mij, wanneer ik ook reeds enige jaren geleden een geleidelijke verruiming van het aantal macro-sociologische onderwerpen meende te constateren?

Het zou zeker de moeite lonen om eens een inhoudsanalyse van de *Sociologische Gids* te geven. Waarom zouden sociologen de hand niet in eigen boezem steken? Wie hiertoe bereid is, zou voorts tot enige zelfkritiek in staat moeten zijn. Ik bedoel de zelfkritiek, die ons voor zelfvoldaanheid behoeden kan.

Wij weten allen immers maar al te goed hoe jong en onvolkomen de sociologie als wetenschap is. Tussen vele andere wetenschappen in, staat ze nog slechts in de kinderschoenen. Het lijkt er echter wel eens op, dat sommigen in jeugdig enthousiasme deze kinderschoenen voor zevenmijlslaarzen aanzien.

Laten we ons vooral niet laten misleiden door de vorderingen, die wij hebben gemaakt. Het samenspel tussen de theoretische en de empirische sociologie is gebrekkig gebleven. Ons theoretisch draagvlak kan evenmin hecht worden genoemd. Nog steeds ontbreekt een in ieder opzicht bruikbare categorieënleer. Over een aantal van de meest fundamentele begrippen heerst verschil van inzicht. Wij komen er bijvoorbeeld gemakkelijk toe, sociaal-psychologische categorieën te introduceren zonder te bedenken hoeveel verwarring daardoor kan ontstaan in de fundamentele uitgangspunten van de sociologie.

Om te peilen welke mogelijkheden braak liggen, kan nog steeds met profijt studie worden gemaakt van het werk van de klassieken Durkheim, Simmel en Weber. Wij ouderen weten wat wij aan hen te danken hebben. Newton heeft eens gezegd, dat hij zijn taak alleen heeft kunnen volbrengen, omdat hij 'op de schouders van reuzen' stond. Gaat het ons ook niet zo?

Het gebeurt in de sociologie meermalen — de jaargangen van de *Sociologische Gids* getuigen er soms van — dat men als nieuw opdist, wat reeds lang bekend was. Of dat men in mathematisch gewaad subtiële redeneringen geeft, die de klassieken op hun manier hebben uitgesponnen. Intussen zijn we met elkander nog niet ver gevorderd. 'We are not ready', schreef Merton. 'The preparatory work has not yet been done' (*Social theory and social structure*, p. 6).

Maar, zo zou de tegenwerping kunnen luiden, heeft de *Sociologische Gids* dan niet de functie gehad veel van dit voorbereidend werk te doen? Ongetwijfeld. Het is slechts de vraag wat men onder voorbereidend werk wil verstaan, hoe diep men graaft, tot welke probleemstelling men komt.

Indien de jonge generatie zich op haar neiging tot kritisch onderzoek beroept, mag ze de vraag niet ontwijken of het kritisch doorvragen wel overal consequent wordt doorgezet. Ik veroorloof mij hiervoor èèn voorbeeld te geven: de problematiek rondom het begrip (of de categorie?) 'institution'. Telkens bespeurt men, dat het institutionele (toch een kernbegrip van de sociologie, indien deze niet geheel in een sociale psychologie wil opgaan) wordt ontweken, omdat het zo weinig plooibaar is in het empirisch onderzoek. Het wordt daarom veelal als een soort toevoeging gehanteerd.

De vraag of een gezin of een gezelschap in een reisbus — beide gestructureerde verbanden — gradueel dan wel principieel verschillen, voert ons tot een problematiek van centrale *theoretische* betekenis. Terwille van de vergelijking elimineert men graag het institutionele, d.w.z. het historisch gegroeide. In het algemeen is het historische voor de neiging tot natuurwetenschappelijke exactheid een steen des aanstoots.

Ik moet hierbij denken aan een opmerking van Max Weber en zijn bekende studie over *Die Objektivität sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis*: 'Für die exakte Naturwissenschaft sind die Gesetze um so wichtiger und wertvoller, je allgemeingültiger sie sind, für die Erkenntnis der historischen Erscheinungen in ihrer konkreten Voraussetzung sind die allgemeinsten Gesetze, weil die inhalt-leersten, regelmässig auch die wertlosesten'.

Het gaat mij niet om een pleidooi voor een of andere vorm van historisme. Mijn opmerkingen over het institutionele beogen slechts de aandacht te vestigen op een mogelijke verwaarlozing van *theoretisch* belangrijke vragen. Ik weet wel dat men zegt van sociaal-psychologische begrippen naar 'institutions' te kunnen overglijden door van een geleidelijke verduurzaming te spreken. Hoe stelt men zich deze voor? Evolutionistisch of houdt men ruimte over voor mutaties (in de godsdienstsociologie de explosieve activiteit van godsdienststichters)? Bovendien, wanneer men die verduurzaming van betekenis acht, mag toch ook wel worden aangeduid of men er etappes in wil onderscheiden, of een ideaaltypische benadering van opeenvolgende fasen moge-

lijk en wenselijk is, of dat zelfs een modellen-constructie ervoor kan worden beproefd. De worsteling met deze vragen heb ik in de jaargangen van de *Sociologische Gids* wel eens te veel gemist. Talrijk waren de studiën, die Wright Mills als 'werkelijkheidsvreemd empirisme' zou hebben gebrandmerkt. Exactheid is een deugd voor zover ze 'the sociological imagination' niet in het gedrang brengt.

Een zich terugtrekken op micro-sociologische, sterk gemathematiseerde modellen, wekt de illusie een soort institutionloze sociologie te kunnen construeren. Maar al te dikwijls ziet men een wanverhouding tussen een uiterst kritische houding op één gebied en een zekere nonchalance op andere punten. Het lijkt er soms op, alsof men de lengte van de polsstok, die men in handen heeft op millimeters nauwkeurig berekent, maar volstaat met een vage schatting van de breedte van de sloot, die men wil 'nemen'.

Kritische zin is een deugd. Ze mag zich echter niet beperken tot enkele partiële probleemstellingen. Zelfs indien men zich wenst te beperken tot wat Merton 'theories of the middle range' noemt, moet de deur worden opgehouden voor een samenspel van theorie en onderzoek. Het komt mij voor, dat dit door sommige onderzoekers wel eens wordt vergeten. Misschien echter, is zulk vergeten niet als louter nadeel te beschouwen.

De sociologie heeft immers genoeg geleden onder vormen van filosoferen, die haar meer kwaad dan goed hebben gedaan. Ik beweer slechts dat het werk van de klassieken veel bevat, dat voor de huidige theorievorming actueel is gebleven. Dit besef schijnt de laatste jaren weer meer en meer ingang te vinden. Is het niet kenmerkend dat de *Sociologische Gids* Karl Mannheim als het ware herontdekt heeft? Er zijn meer voorbeelden te geven van kenterend inzicht. Zo de hernieuwde belangstelling voor de relaties tussen Webers 'Idealtypus' en het begrip 'theoretisch model'. Niet minder interessant is de herleeft belangstelling voor Max Webers volledig oeuvre, soms via Amerikaanse bemiddeling.

Dit alles is uit de *Sociologische Gids* af te lezen. Het blad is met zijn tijd meegegaan. Uit reactie geboren, heeft het geleidelijk een eigen vorm gevonden. Er zal nooit sprake kunnen zijn van een definitieve vorm. Wanneer wij de kennisociologie toepassen op de sociologie zelf — nog steeds een der aantrekkelijkste opgaven die ik ken — zal het ons duidelijk zijn, dat de sociologische probleemstelling mee verandert met de sociale structuurveranderingen, welke in het studieobject van de sociologie zijn opgenomen.

Daarom blijft de kennisociologie een der invalspoorten tot de sociologische theorievorming, die, in voortdurende wisselwerking met het sociaal onderzoek en in voortdurende bevruchting door een steeds verfijnder uitgebouwde methodologie, tot dusver haar beweeglijkheid heeft weten te behouden. Moge de *Sociologische Gids* erin slagen deze beweeglijkheid in de vereiste *veelzijdigheid* verder op te voeren!